

Basisrapportage archeologie 4

Twee ijzertijd- vindplaatsen langs de snelweg

Basisrapportage archeologie 4

Twee ijzertijdvindplaatsen langs de snelweg

Archeologisch proefonderzoek i.v.m. verlegging rijksweg A2

J.S. van der Kamp

*Gemeente Utrecht Cultuurhistorie
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht
Telefoon 030 286 3990*

Juni 2004

Gemeente Utrecht
Dienst Stadsontwikkeling

Administratieve gegevens

Projectcode:

LR21 en LR27

Locatie:

LR21: Huppeldijk 1, en LR27: Hogeweide 1/1a, Utrecht

Landelijke coördinaten:

LR21: 132977/456921, LR27: 133252/456343

Opdrachtgever:

Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie Utrecht

Uitvoerder:

Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Dagelijkse leiding opgraving:

J.S. van der Kamp

Coördinator vanuit de gemeente:

H.L. Wynia

Uitvoering veldwerk:

LR21: 12 t/m 19 september 2001, LR27: 3 t/m 7 december 2001

Documentatie:

Cultuurhistorie gemeente Utrecht

Zwaansteeg 11

3511 VG Utrecht

Codering:

ISBN 90-73448-14-X

Distributie en verkoop:

HALOS, Books on archaeology

website: www.halos.nl

e-mail: info@halos.nl

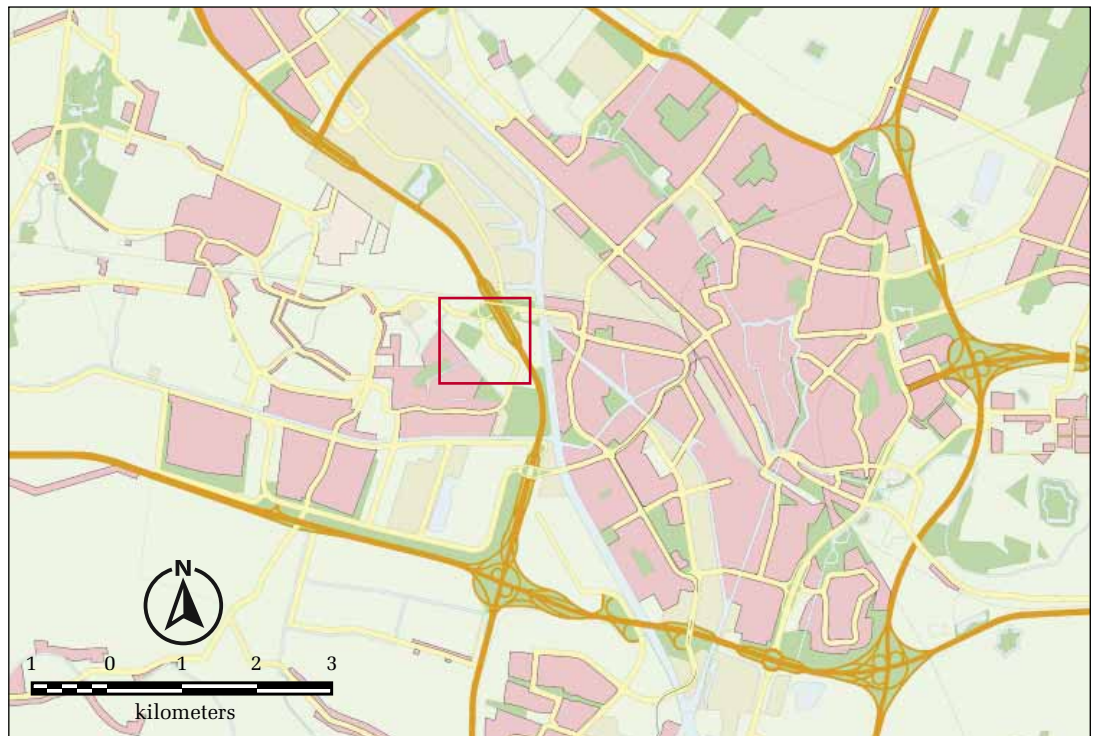
telefoon: 043 - 450 0051

Inhoud

Samenvatting	5
1 Inleiding	6
1.1 De archeologische inventarisatie Utrecht - Harmelen	6
1.2 Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie i.v.m. verlegging rijksweg A2	6
1.3 Personeel	8
2 De fysisch-geografische en historische context	9
2.1 Bodemkundige ondergrond	9
2.2 Historische achtergrond	10
3 Doel van onderzoek en methode	12
3.1 Doelstelling van het proefonderzoek	12
3.2 Methode van proefonderzoek	12
Resultaten	
4 De bodemopbouw	14
5 De sporen	16
5.1 LR21	16
5.2 LR27	16
6 De vondsten	20
6.1 Het aardewerk	20
6.3 Overig	21
7 Conclusies en aanbevelingen	22
7.1 Conclusies	22
7.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek	22
Vondsten en documentatie	23
Literatuur	23
Colofon	24

afb. 1a

Ligging opgravings-
terrein
(stedelijk niveau).

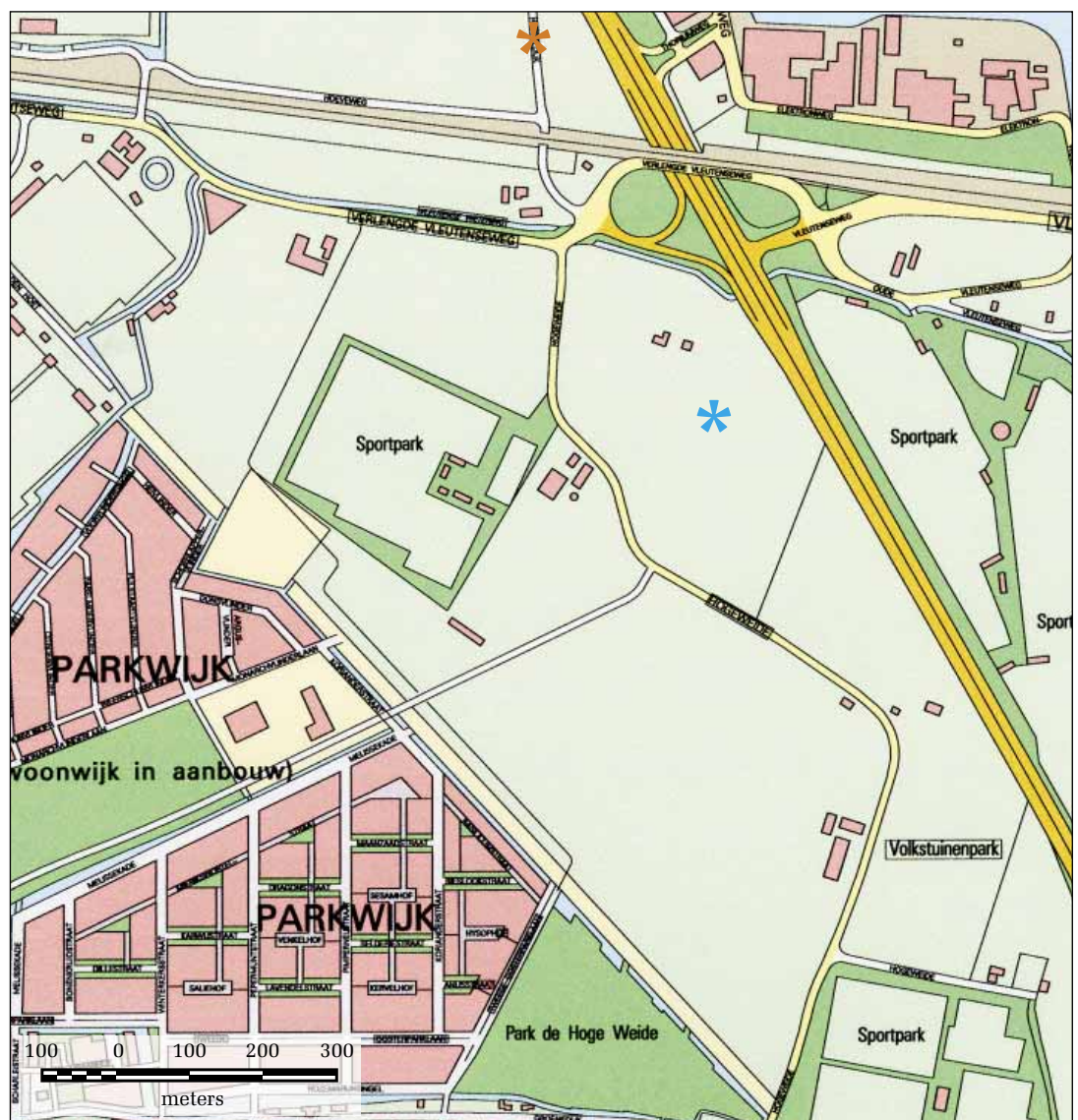

afb. 1b

Ligging opgravings-
terrein; buurtniveau
(1b is uitsnede uit 1a).

De oranje asterisk geeft
de opgravingslocatie
LR21 aan.

De blauwe asterisk geeft
de opgravingslocatie
LR27 aan.

Samenvatting

Ten westen van Utrecht verrijst sinds enkele jaren Leidsche Rijn, de grootste VINEX-locatie van Nederland (afb.1). Als gevolg van de omvangrijke bouwactiviteiten vindt er op grote schaal bodemverstoring plaats, waardoor het archeologisch bodemarchief wordt bedreigd. Aangezien Leidsche Rijn grotendeels is gelegen op de stroomrug van de Oude Rijn – en stroomruggen over het algemeen een grote archeologische potentie bezitten – werd er in 1993 een archeologische kartering, inventarisatie en waarderend booronderzoek uitgevoerd. Een onderdeel van de grootschalige bouwactiviteiten ten westen van Utrecht bestaat uit de verlegging van de rijksweg A2 op het tracé Haarrijn-Oudenrijn. Vooruitlopend op deze verlegging heeft RAAP in 2000 op de plek van het toekomstige tracé een archeologisch onderzoek in de vorm van een Aanvullende Archeologische Inventarisatie uitgevoerd. Het noordelijke deel van het tracé is gelegen in het komgebied ten noorden van de stroomgordel van de Oude Rijn en leverde één mogelijke vindplaats op. Dit is de locatie van LR21. De RAAP-onderzoekers dateren deze vindplaats in de late Bronstijd of IJzertijd. Deze vroege datering is met name gebaseerd op het feit dat de vondstrijke laag wordt afgedekt door een schone kleilaag. De RAAP-onderzoekers zijn van mening, dat de vindplaats grotendeels ligt op de oostelijke flank van een crevasserug, waarvan de kern zich ten westen van de vindplaats bevindt. Het zuidelijke gedeelte van het toekomstige tracé van de A2 ligt bijna geheel op de stroomgordel en leverde drie archeologische vindplaatsen op, alsmede de mogelijke locatie van de Romeinse weg. Eén van de drie vindplaatsen wordt door de onderzoekers van RAAP in de IJzertijd en/of Romeinse tijd geplaatst. Het proefonderzoek LR27 heeft betrekking op deze vindplaats. Voor de vindplaatsen van LR21 en LR27 diende vastgesteld te worden of er archeologische sporen aanwezig waren. Mocht dit inderdaad het geval zijn, dan dienden in eerste instantie ouderdom, verspreiding, aard, mate van conservering en zeldzaamheid van deze sporen nader bepaald te worden. Op basis van deze gegevens moest vervolgens worden besloten tot het al dan niet uitvoeren van een definitieve en integrale opgraving.

Het proefonderzoek LR21 bestond uit het aanleggen van vijf sleuven, verspreid over twee percelen. Afgezien van een waarschijnlijk recent spoor werden er geen grondsporen waargenomen. Wel werd er op een diepte van 80 cm tot 1,1 m onder maaiveld een kleilaag aangetroffen. Op het westelijke perceel bevatte deze kleilaag zand, aardewerkscherven, botfragmenten en

houtschoolspikkels. Dit is de laag die de RAAP-onderzoekers als vondstlaag hadden aangeduid. Op basis van het uitgevoerde proefonderzoek kan worden geconcludeerd, dat deze laag behoort tot de crevasseafzettingen die bij het RAAP-onderzoek reeds waren aangetoond. De aardewerkscherven uit de kleilaag dateren uit de overgang van de midden naar de late IJzertijd en uit de late IJzertijd. Kennelijk heeft de crevasse die verantwoordelijk is voor de depositie van dit materiaal, ergens op de stroomrug één of meerdere nederzettingen geheel of gedeeltelijk geërodeerd. In november 2001 werd op een perceel ca. 400 m ten zuiden van LR21 een crevassegeul aangetroffen (LR24), waarin afgezien van (inheems) Romeins aardewerk eveneens midden en late IJzertijd scherven werden gevonden. Mogelijk was het deze crevasse die verantwoordelijk was voor de depositie van het materiaal op het opgravingsterrein van LR21.

Bij het proefonderzoek LR27 werden er wel grondsporen aangetroffen, verspreid over een oppervlak van ca. 18 bij 18 m. Alhoewel het terrein - voor zover bekend - niet is afgevlod, waren veel van de sporen slecht geconserveerd en werden waarschijnlijk slechts van de diepere grondsporen nog overblijfselen aangetroffen. Van de 28 sporen moet het merendeel waarschijnlijk als paalkuil worden geïnterpreteerd. Er kon op basis van deze paalkuilen geen (deel van een) plattegrond worden gereconstrueerd. Daarnaast werden er een mogelijke afvalkuil en twee langwerpige sporen aangetroffen. Deze laatste hadden een lengte van 4,5 en 8 m en een maximale breedte van respectievelijk 50 cm en 45 cm. In de coupes over beide sporen werden geen aanwijzingen voor de aanwezigheid van palen en/of vlechtwerkwanden aangetroffen, zodat niet duidelijk is of beide sporen als fragmenten van wandgreppels geïnterpreteerd mogen worden. Op basis van het aardewerk kunnen de sporen worden gedateerd aan het einde van de midden IJzertijd of het begin van de late IJzertijd. Vanwege de beperkte omvang van de sporen alsmede de slechte conserveringstoestand ervan, werd besloten gedurende dit proefonderzoek alle sporen af te werken. Zodoende is zowel in het geval van LR21 alsmede in LR27 een toekomstig vervolgonderzoek niet meer nodig. Het aardewerk van LR21 en LR27 vertoont overeenkomsten met het aardewerk van de zogenaamde Broekpolder II-stijl, een aardewerkstijl die in gebruik was in het Zuid-Hollandse kustgebied in de late IJzertijd. Deze oriëntatie van de late IJzertijdbewoners in het Leidsche Rijngebied op het westelijke kustgebied was reeds eerder aangetoond voor een nederzetting die in Vleuten (Wilhelminalaan) werd opgegraven.

1 Inleiding

In 1990 werden in de zogeheten Vierde Nota over Ruimtelijke Ordening Extra (afgekort VINEX) enkele steden aangewezen, die door middel van nieuwbouw het groeiende tekort aan woningen op dienden te vangen. Het grootste project dat hier uit voortvloeide, is dat van de VINEX-locatie Leidsche Rijn, destijds gelegen op het grondgebied van de gemeenten Utrecht en Vleuten-De Meern, sinds de samenvoeging van beide gemeenten op 1 januari 2001 gemeente Utrecht.

1.1 De archeologische inventarisatie Utrecht-Harmelen

In het gebied van de VINEX-locatie Leidsche Rijn, grotendeels gelegen op de stroomrug van de Oude Rijn, liggen diverse van oudsher bekende archeologische monumenten, waaronder een Romeins castellum en diverse middeleeuwse kasteelterreinen en ridderhofsteden. Vanwege de toekomstige bouwplannen was er behoefte aan een gedetailleerder inzicht in de aanwezigheid van archeologische restanten in dit archeologisch potentieel rijke gebied. Vandaar dat Stichting RAAP (Regionaal Archeologisch Archiverings Project) in 1992 en 1993 in opdracht van de Archeologische Werkgemeenschap Nederland een uitgebreide archeologische inventa-

risatie in het gebied tussen Utrecht en Harmelen heeft uitgevoerd (Haarhuis en Graafstal 1993). Hieruit bleek onder meer, dat in dit gebied op veel grotere schaal belangrijke archeologische overblijfselen aanwezig waren dan tot op dat moment werd aangenomen. Er werden op basis van de eerste Aanvullende Archeologische Inventarisatie in totaal 60 terreinen geselecteerd voor een waarderend vervolgonderzoek. Uiteindelijk bleken hiervan 36 terreinen in aanmerking te komen voor bepaalde beheersmaatregelen, waarvan een deel inmiddels is opgenomen in de dertien tot archeologisch monument verklaarde terreinen. De tijdens de inventarisatie geselecteerde archeologische plekken beslaan de periode van de late Bronstijd tot en met de late Middeleeuwen, maar vertonen een duidelijke concentratie in de periode late IJzertijd/Romeinse tijd.

1.2 Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie

Een belangrijk onderdeel van de grootschalige bouwactiviteiten ten westen van Utrecht is de verlegging van de rijksweg A2 op het tracé Haarrijn-Oudenrijn. Over een lengte van ca. 6 km zal de A2 in westelijke richting worden verlegd. De maximale verlegging bedraagt 200 m. Vooruitlopend op deze verlegging heeft Rijks-

afb. 2

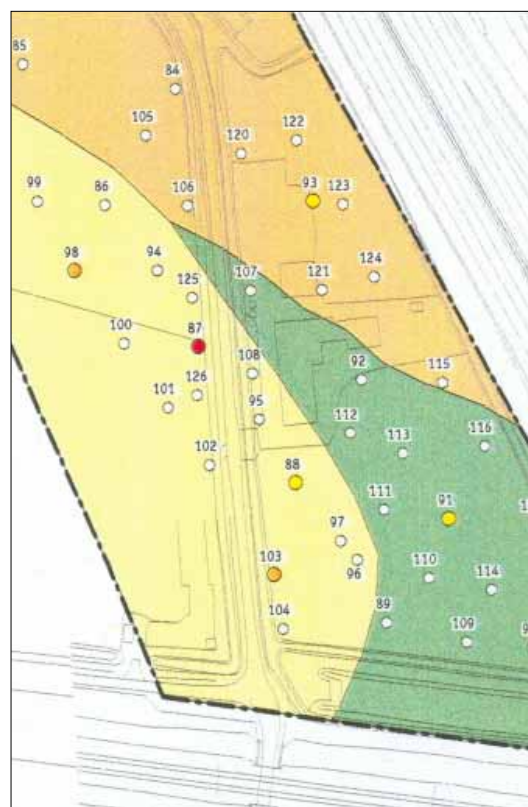
Luchtfoto met daarop de ligging van beide proefonderzoeken (LR21 links, oranje omcirkeld, op de foto: LR27 rechts, blauw omcirkeld). In het midden van de foto is het opgravingsterrein van LR24 zichtbaar, rood omcirkeld. Hier werd een naar het noorden stromende crevasse aangetroffen (25 voor Chr. - 50 na Chr.), die verantwoordelijk lijkt te zijn voor het sedimenteren van het vondstmateriaal van LR21. Op de achtergrond is de Rijksweg A2 zichtbaar. (noorden links van de foto).

Foto: Fotodienst Gemeente Utrecht.

waterstaat RAAP opdracht gegeven op de plek van het toekomstige tracé een archeologisch onderzoek in de vorm van een Aanvullende Archeologische Inventarisatie uit te voeren. Het tracé werd in twee delen van gelijke lengte verdeeld, die in twee afzonderlijke campagnes werden onderzocht. Het archeologische onderzoek werd onderverdeeld in twee fasen. In eerste instantie werden er in een grid van 50 m boringen gezet over het toekomstige tracé, gecombineerd met een zogenaamde 'oppervlaktekartering'. Hierdoor werden archeologische aanwijzingen als aardewerkscherven, houtskool en fosfaat in kaart gebracht. In een tweede fase werd er vervolgens op de plekken waar dergelijke archeologische indicatoren waren aangetroffen, een groter aantal boringen uitgevoerd, met als doel extra informatie over de archeologische vindplaats te verkrijgen.

Het noordelijke deel van het tracé was gelegen in het komgebied ten noorden van de stroomgordel van de Oude Rijn en leverde één vindplaats op, die de RAAP-onderzoekers in de late Bronstijd of IJzertijd dateren (Jansen 2000). Dit is de locatie van LR21. Er werden in totaal 43 boringen (84 t/m 126) uitgevoerd op en direct rond deze vindplaats (zie afb. 2 en 3). Drie boringen bevatten één archeologische indicator, twee bevatten er twee archeologische indicatoren en één bevatte er vier archeologische indicatoren. De boringen met archeologische indicatoren beslaan een oppervlakte van ca. 115 bij 115 m.

De indicatoren bestonden uit fragmenten handgevoemd aardewerk, houtskool en verbrand en onverbrand bot. Dit materiaal werd aangetroffen in een schone, zandige kleilaag op een diepte van ca. 80 cm onder huidig maaiveld. Deze laag bevond zich op de oostelijke flank van een crevasserug. Deze kleilaag met vondsten werd afgedekt door een schone en onverstoorde kleilaag. De onderzoekers vermoedden dan ook, dat de kwaliteit van de archeologische sporen redelijk is. Gezien de geringe hoeveelheid boringen met archeologische indicatoren meenden zij echter weinig te kunnen zeggen over 'omvang, gaafheid, informatiewaarde, ensemblewaarde en representativiteit van de vindplaats' (Jansen 2000, 18). Vindplaatsen uit de Bronstijd of IJzertijd ten noordwesten van de Oude Rijn zijn echter nauwelijks bekend en de RAAP-onderzoekers bevelen dan ook aan om een Aanvullend Archeologisch Proefonderzoek in de vorm van proefsleuven uit te voeren. Door middel van dit onderzoek dienen precieze aard, datering en omvang van de vindplaats vastgesteld te worden.

Het zuidelijke gedeelte van de archeologische kartering van het toekomstige tracé van de A2 lag bijna geheel op de stroomgordel en leverde dan ook meer archeologische vindplaatsen op (Jansen 2001). Er werden drie vindplaatsen aangetroffen, alsmede de mogelijke locatie van de Romeinse weg tussen het castellum in De Meern en dat in Utrecht. Eén van de drie vind-

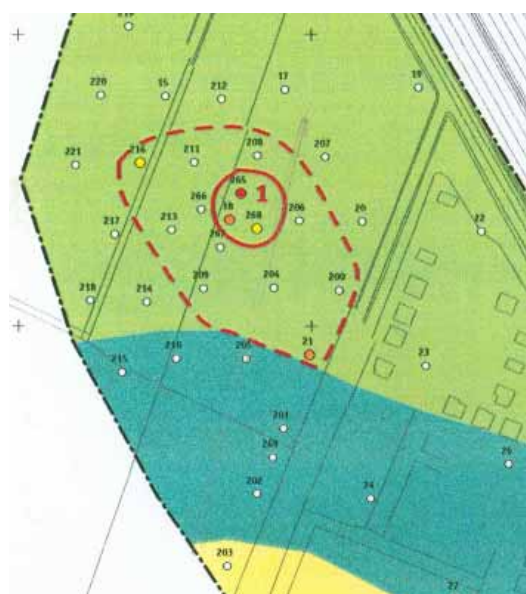
afb. 3

Resultaten van het RAAP-booronderzoek op de percelen van LR21. Het afgebeelde gebied is ca. 240 x 250 meter groot. De westelijke helft van de vindplaats is gelegen op een rug van crevasse-afzettingen. Het merendeel van de boringen met archeologische indicatoren is gelegen op deze crevasserug. Naast de crevasserug werden slechts twee boringen met archeologische indicatoren aangetroffen. Alle archeologische indicatoren bevonden zich in een zandige kleilaag op een diepte van 80 cm tot 1,4 m onder maaiveld. Bron: Jansen 2000, figuur 3.

afb. 4

Resultaten van het RAAP-booronderzoek op het perceel van LR27. De vindplaats is gelegen op een pakket oeverafzettingen op komafzettingen. Direct ten zuiden van de vindplaats ligt een 60 á 70 m brede en ca. 7 m diepe restgeul. Deze geul – die ooit de gehele afvoer van de Rijn moet hebben gevormd – heeft een onbekende datering.

Bron: Jansen 2000, figuur 3.

plaatsen wordt door de onderzoekers van RAAP in de IJzertijd en/of Romeinse tijd geplaatst; één in zowel de IJzertijd en/of Romeinse tijd alsmede de vroege Middeleeuwen en één in de vroege Middeleeuwen. De eerste vindplaats - vindplaats 1 in het RAAP-rapport - lag op een perceel grasland, gesitueerd tussen de A2 en de Hogeweide. Het proefonderzoek LR27 heeft betrekking op deze vindplaats. In de eerste fase van de inventarisatie werden er in een grid van 50 m vijf boringen gezet op het perceel (afb. 2 en 4). Omdat in twee van deze boringen meerdere archeologische indicatoren werden aangetroffen, werden er in de tweede fase 27 boringen gezet in een dicht grid van ca. 20 boringen per hectare. Hiervan bevatte er slechts één een archeologische indicator. Vervolgens werden er nog vier boringen gezet in de directe omgeving van een van de boringen met indicatoren. Op basis van de boringen concludeerden de RAAP-onderzoekers van doen te hebben met een zeer kleine nederzetting uit de IJzertijd of Romeinse tijd. De kern van de nederzetting bedraagt ca. 15 bij 20 m, terwijl de periferie een oppervlakte van ca. 60 bij 100 m beslaat. De nederzetting wordt aan de zuidzijde begrensd door een 60 á 70 m brede restgeul met een diepte van ca. 7 m. Deze geul kon niet worden gedateerd. De onderzoekers zijn van mening dat de geul vanwege zijn breedte ooit de gehele afvoer van de Rijn moet hebben verzorgd. Op basis van de gegevens van het booronderzoek kon niet worden vastgesteld of er een directe relatie bestaat tussen de geul en de nederzetting.

1.3 Personeel

In de zomer van 2001 was het exacte tijdstip van de aanvang van de activiteiten voor de verlegging van de A2 niet bekend. Vanwege deze onduidelijkheid werd besloten reeds in 2001 op alle vier de vindplaatsen van het RAAP-onderzoek een archeologisch proefonderzoek uit te voeren. Van het onderzoek op het perceel langs de Hogeweide (LR20, bij Jansen 2001, vindplaats 2) is een basisrapportage in voorbereiding (Van der Kamp b2003). Dat zelfde geldt voor de basisrapportage die betrekking heeft op het proefonderzoek van vindplaats 3 van Jansen 2001 (LR23: Van der Kamp d2003).

Deze basisrapportage heeft betrekking op de vindplaats van Jansen 2000 (LR21) en vindplaats 1 van Jansen 2001 (LR27). Beide proefonderzoeken LR21 en LR27 werden uitgevoerd door de Sectie Cultuurhistorie van de gemeente Utrecht in opdracht van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Directoraat-Generaal Rijkswaterstaat, Directie Utrecht. Proefonderzoek LR21 vond plaats van 12 tot en met 19 september 2001. Het proefonderzoek LR27 werd uitgevoerd van 3 tot en met 7 december 2001. De voorbereidingen voor beide onderzoeken werden getroffen door H.L. Wynia. Het veldwerk van beide onderzoeken werd verricht door J.S. van der Kamp (opgravingsleider), M. Hendriksen en C. van de Linde. De technische uitwerking nadien werd gedaan door J.S. van der Kamp en M. Hendriksen. Het handgevormde aardewerk werd onderzocht door E. Taayke (Buro Potgruis).

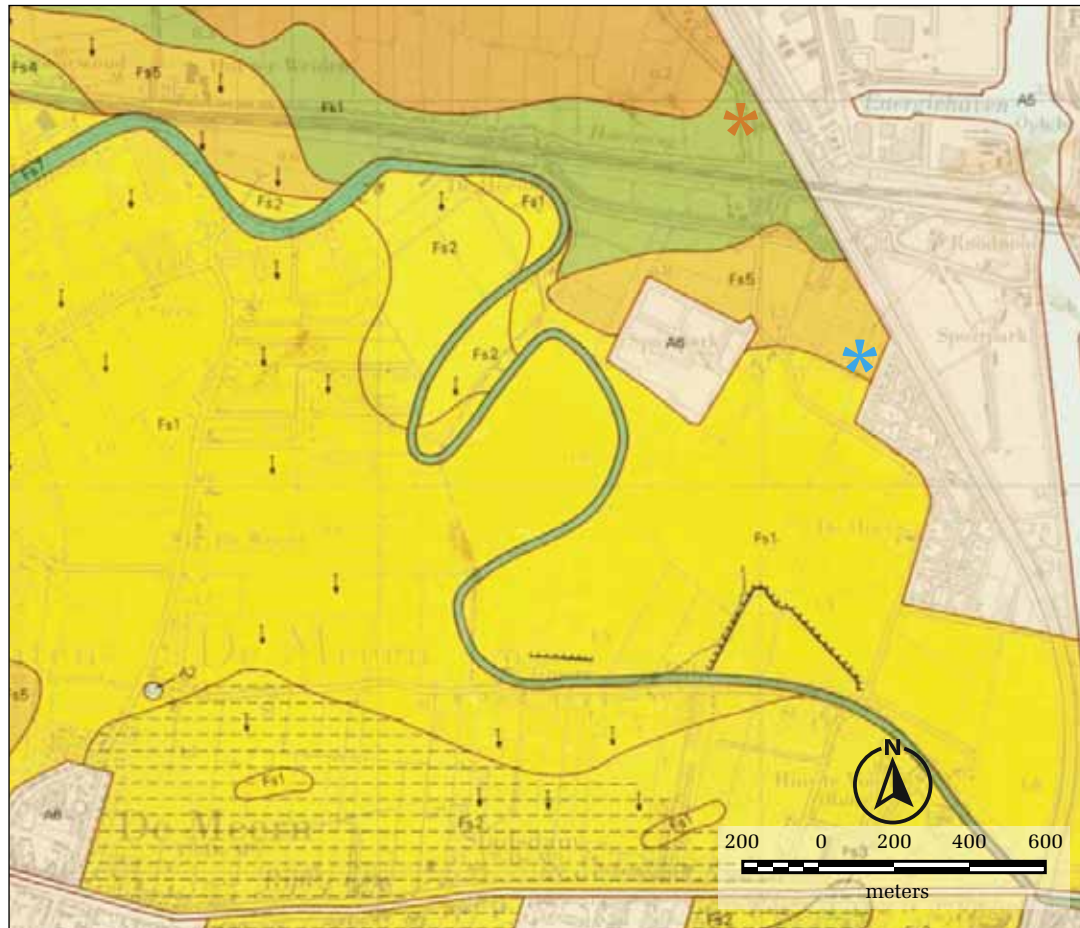
2 De fysisch-geografische en historische context

2.1 Bodemkundige ondergrond

De diepere ondergrond van het Leidsche Rijn-gebied bestaat uit een dekzandpakket. Dit dekzand, behorende tot de zogenaamde Twente Formatie, werd afgezet gedurende het Weichselien, de laatste ijstijd. Nadat in het Holoceen de grondwaterstand als gevolg van de stijgende zeespiegel omhoog was gekomen, trad er veenvorming op. Ten westen van het huidige Utrecht kwam er vanaf waarschijnlijk ca. 4500 voor Christus een brede stroomgordel te liggen. Deze stroomgordel werd gevormd door de Oude Rijn, die vanaf dat moment als belangrijkste afvoer van de Rijn via Utrecht naar het westelijke kustgebied liep. De rivier voerde grote hoeveelheden sediment aan, die bij overstromingen naast de geul werden afgezet. Het zand kwam het dichtst bij de geul tot rust, de fijnere kleis sedimenten werden in de verder gelegen kommen afgezet. Hierdoor ontstond in de loop van de tijd een brede, zandige stroomrug met kleiige komgebieden aan weerszijden. De stroomrug van de Oude Rijn is direct ten westen van Utrecht zo'n 2 km breed, om richting Woerden te versmallen tot ca. 1 km (afb. 5).

Reeds aan het begin van de late Middeleeuwen verminderde waarschijnlijk de watertoevoer van de Oude Rijn en verloor hij aan betekenis. Mogelijk is de benaming 'Oude Rijn' terug te voeren op deze verminderde waterdoorvoer. Wanneer in (waarschijnlijk) 1122 na Christus de Kromme Rijn bij Wijk bij Duurstede werd afgedamd, verloor de Oude Rijn zijn laatste beetje watertoevoer. Tijdens de opgraving van een twaalfde-eeuwse nederzetting langs de restgeul van de Oude Rijn (Van der Kamp a2003) bleek de definitieve verlanding van de rivier inderdaad rond 1125 begonnen te zijn. Tegen het einde van de twaalfde eeuw was de restgeul grotendeels opgevuld met veen en klei.

Vanwege de erosieve werking van een rivier vertoont een stroomgordel vaak een ingewikkelde geomorfologische opbouw. Een rivier verlegt regelmatig zijn loop en erodeert daarmee regelmatig zijn vroegere afzettingen. In perioden van vergrote watertoevoer kunnen er plotseling vele - al dan niet zeer tijdelijke - zijtakken ontstaan. Dergelijke crevassegeulen laten vaak een spoor van ingewikkelde sedimentafzettingen na. Als gevolg van de zich steeds verleggende rivier en zijn crevassen vertonen stroomruggen een ingewikkeld opbouw, waarbij het vaak moeilijk is

afb. 5

Detail van de geomorfogenetische kaart van Zuid-Utrecht. Alle Fs-eenheden behoren tot de stroomrug van de Oude Rijn; de Fk-eenheden vormen de komgebieden. Het opgravingsgebied van LR21 (oranje asterisk) ligt volgens deze kaart op een Fk1-bodem, oftewel een komgrond. Het opgravingsgebied van LR27 (blauwe asterisk) ligt op een Fs5-bodem, ofwel een oeverwal van de Oude Rijn.

Bron:

Berendsen 1982, blad 1

de verschillende perioden van sedimentatie van elkaar te onderscheiden. Bij het booronderzoek in verband met de verlegging van de A2 werden bijvoorbeeld op de stroomrug in totaal vijf restgeulen aangetroffen, waarvan er drie als (niet gelijktijdige) hoofdgeulen geïnterpreteerd lijken te moeten worden, terwijl de overige twee waarschijnlijk crevassegeulen zijn geweest.

Na verloop van tijd treedt er inklinking van de sedimenten op. Omdat dit niet evenredig gebeurt, komt de zanderige stroomgordel als een rug in het landschap tevoorschijn. De hogere ligging in combinatie met zowel de betere afwatering door de zandige ondergrond alsmede de aanwezigheid van een bevaarbare rivier is de reden dat stroomruggen gedurende hun gehele bestaan hebben gediend als ideale bewoningsplekken. Het onderzoeksgebied van LR21 ligt echter niet op de stroomrug, maar bevindt zich ca. 250 m ten noorden van de noordelijke rand hiervan. Het gebied ligt op een strook die op de geomorfogenetische kaart wordt ondergebracht in de categorie Fk1. De bodem van deze categorie komgronden heeft een profiel dat noch aflopend, noch oplopend is (Berendsen 1982, 31). De - vrijwel altijd geheel kalkloze - bodem bestaat tot tenminste 1,5 m onder maaiveld uit lichte of zware klei. De bodem tussen de 1,5 en 2 m onder maaiveld kan bestaan uit humusrijke klei, venige klei, kleilig veen of veen, maar bestaat meestal uit zware klei.

Het RAAP-booronderzoek in verband met de verlegging van de A2 heeft enige details van de bodemopbouw aan het licht gebracht. De zone direct ten noorden van de stroomrug bestaat niet alleen uit komafzettingen, maar vertoont eveneens een ingewikkeld patroon van crevasse-afzettingen. De crevassegeulen stroomden van de hoofdgeul op de stroomrug naar het lager gelegen komgebied, om daar vaak in het niets uit te waaiëren. De crevassegeulen zetten in het komgebied verschillende sedimenten af. Het perceel ten westen van de Huppeldijk ligt geheel op een laag crevasse-afzettingen (afb. 3). Het perceel ten oosten van de weg ligt slechts voor een klein deel op dergelijke afzettingen. Het overige deel van dit perceel ligt op komafzettingen. In het najaar van 2001 werd langs de Hogeweide een opgraving (LR24) uitgevoerd, waarbij onder meer een tot dan toe onbekende crevassegeul werd gevonden (Van der Kamp c2003). Deze geul moet hebben gefunctioneerd van de late IJzertijd tot in de tweede helft van de eerste eeuw na Christus. De geul - gelegen zo'n 400 m ten zuiden van LR21 - stroomt richting het noorden (zie afb. 2). Mogelijk bestaat er een verband tussen deze geul en de crevasse-afzet-

tingen die de RAAP-onderzoekers aantroffen op de percelen van LR21.

In tegenstelling tot LR21 ligt het onderzoeksgebied van LR27 wel op de stroomrug van de Oude Rijn. Het gebied bevindt zich aan de uiterste noordzijde hiervan en ligt op een smalle strook die op de geomorfogenetische kaart wordt ondergebracht in de categorie Fs5. Dit is een 'stroomrugggrond met een profiel dat tussen de 0 cm en 100 cm onder maaiveld begint af te lopen. Het aflopende profiel bevat tenminste 10 cm zavel of zand. Het aflopende profiel gaat binnen 150 cm onder maaiveld over in een oplopend profiel' (Berendsen 1982, 30). De bodemopbouw van het onderzochte perceel kan ook wel worden omschreven als een oeverwal (zavel en/of lichte klei) op komafzettingen (zware klei). De RAAP-onderzoekers omschrijven de bodem van het perceel als een pakket oeverafzettingen van meer dan 50 cm dikte op komafzettingen. De periferie van de nederzetting wordt aan de zuidzijde begrensd door een 60 á 70 m brede restgeul met een diepte van minimaal ca. 7 m onder maaiveld. De geul kon niet worden gedateerd. De onderzoekers zijn van mening dat de geul vanwege zijn breedte ooit de hoofdgeul van de Rijn moet zijn geweest.

2.2 Historische achtergrond

De vroegste bewoningssporen in het gebied van de Leidsche Rijn kwamen aan het licht tijdens de inventarisatie in 1993 en dateren uit de midden tot late Bronstijd (1800-800 voor Christus). Ook uit de daarop volgende IJzertijd (ca. 800-12 voor Christus) werden sporen aangetroffen. In de Romeinse periode (12 voor Christus - 450 na Christus) vond een sterke toename van het aantal bewoningsplekken plaats. Het onderscheiden van IJzertijd en Inheems-Romeinse nederzettingen is echter vaak problematisch, aangezien het handgevormde aardewerk uit de IJzertijd grote overkomsten vertoont met dat uit de Romeinse periode. Bovendien vertoont het aardewerk uit de IJzertijd grote overeenkomsten met dat uit de voorafgaande Bronstijd. Vaak is het dan ook niet mogelijk een handgevormde scherf met zekerheid aan een late Bronstijd, IJzertijd of Inheems-Romeinse nederzetting toe te schrijven. Een leidraad bij een juiste datering wordt gevormd door karakteristieke decoraties en/of oppervlaktebehandelingen van het aardewerk. Aangezien deze slechts op een klein percentage van de handgevormde scherven aanwezig zijn, zijn met name kleine vondsthoeveelheden moeilijk te dateren. Daarnaast kan de manier waarop de klei werd verschaald, een indicatie geven voor een datering. Binnen het Utrechtse rivierengebied kunnen organisch gemagerde scherven name-

lijk vrijwel altijd worden toegeschreven aan de lokale bevolking in de Romeinse periode. Van de 47 catalogusnummers van de RAAP-kartering hebben er twee met zekerheid betrekking op een IJzertijdnederzetting en moeten er zes in de Romeinse periode worden geplaatst. Daarentegen is er van 21 vindplaatsen uit de catalogus niet duidelijk of ze uit de IJzertijd of uit de Romeinse periode dateren. Een aanzienlijk deel van het aangetroffen handgevormde aardewerk is echter organisch gemagerd, wat doet vermoeden dat het merendeel van de 21 vindplaatsen moet worden toegeschreven aan de Romeinse periode.

Ten tijde van de kartering in 1993 gold, dat voor nagenoeg de gehele stroomrug van de Oude Rijn er voor wat betreft de IJzertijd een algemene kennislacune bestond. Zo was er bijvoorbeeld weinig bekend over huizenbouw en aardewerktradities. Bijgevolg was de culturele filiatie (afstammingsverwantschap) van de stroomrug in deze periode onduidelijk. De afgelopen jaren zijn er in de Leidsche Rijn enkele opgravingen van IJzertijdnederzettingen uitgevoerd, waardoor een begin gemaakt kon worden met het inkleuren van de bewoningsgeschiedenis van de stroomrug in de midden (ca. 500-250 v. Chr.) en late IJzertijd (ca. 250-12 voor Christus). De meest informatieve opgraving is die aan de Wilhelminalaan te Vleuten, gelegen op de zuidelijke flank van de stroomrug. Hier werden onder meer twee of drie huisplattegronden en diverse bijgebouwen opgegraven. Op basis van het aardewerk kon worden geconcludeerd, dat het begin van de bewoning rond 300/250 voor Christus geplaatst moet worden, terwijl het einde rond 100 voor Christus ligt (Taayke b2002). Mogelijk is er in de tussenliggende jaren een onderbreking in de bewoning geweest. Het aardewerk van de nederzetting laat zien, dat de bewoners voornamelijk met West-Nederland contacten onderhielden. Het aardewerk vertoont namelijk grote overeenkomsten met de Broekpolder I en II-stijl. Deze stijlen - beschreven door Van Heeringen (1992) - waren in gebruik in het gebied tussen Goeree en Oude Rijn. De Broekpolder I-stijl was in zwang tussen ca. 375 en 200 voor Christus, de Broekpolder II-stijl tussen ca. 200 en 50 voor Christus. Gezien het lage percentage wandversieringen

van het aardewerk van de Wilhelminalaan, mag dit aardewerk niet tot de eigenlijke groep van Broekpolder stijl-aardewerk gerekend worden. Wel vertoont het invloeden hiervan. Contacten met zuidelijker streken kunnen niet worden uitgevlakt, maar zijn niet evident.

Een tweede IJzertijdopgraving werd uitgevoerd langs de Kantonnaleweg te Vleuten. Hier werden in een verspoelde context in totaal 107 aardewerkfragmenten aangetroffen (cTaayke 2002). Dit aardewerk dateert uit de periode van de late midden IJzertijd tot de vroege late IJzertijd en vertoont eveneens grote overeenkomsten met de Broekpolderstijlen.

De laatste IJzertijdopgraving die hier vermeld dient te worden, is de reeds eerder genoemde LR24, gelegen in de directe nabijheid van LR21 en LR27. Hier werd een crevassegeul aangetroffen met bewoning op beide oevers (Van der Kamp c2003). Het aardewerk van deze nederzetting dateert van het einde van de midden IJzertijd tot in de tweede helft van de eerste eeuw na Christus. (Taayke 2002a). Hierbij ligt er een sterke nadruk op de Romeinse periode. Het IJzertijdaardewerk is voornamelijk gemagerd met potgruis, in mindere mate met organisch materiaal. De versieringen bestaan uit indrukken tegen de rand, verticale groeven, kammstrich en indrukken op de wand. Het aardewerk vertoont de meeste overeenkomsten met de Broekpolder II-stijl, maar wijkt daar tegelijkertijd meer van af dan bij de hierboven besproken opgravingen het geval was. Er werden dan ook kenmerken waargenomen, die in verband gebracht kunnen worden met het Friese IJzertijdaardewerk, waaronder een wandfragment met cannelures en dellen. Het vroeg-Romeinse aardewerk van LR24 vertoont zelfs zeer sterke overeenkomsten met het aardewerk uit het Groningse kustgebied. Ook bij andere opgravingen in Midden- en West-Nederland werden incidenteel wel Groningse invloeden waargenomen, maar LR24 is de eerste niet-noordelijke nederzetting die als geheel deze kenmerken vertoont. Taayke oppert zelfs de mogelijkheid, dat bewoners van het Groningse land neerstreken op de stroomrug van de Oude Rijn (Taayke a2002, 2).

3 Doel van onderzoek en methode

3.1 Doelstelling van het proefonderzoek

De onderzoeksterreinen van LR21 en LR27 liggen beide op het toekomstig tracé van de te verleggen rijksweg A2. Voor beide vindplaatsen dreigt dan ook een gehele of gedeeltelijke vernietiging van de eventueel aanwezige archeologische sporen. De beide proefonderzoeken hadden dan ook min of meer eenzelfde doelstelling. Voor beide vindplaatsen diende vastgesteld te worden of er archeologische sporen aanwezig waren. Mocht dit inderdaad het geval zijn, dan dienden in eerste instantie ouderdom, verspreiding, aard, mate van conservering en zeldzaamheid van deze sporen nader bepaald te worden. Op basis van deze gegevens moest vervolgens worden besloten tot het al dan niet uitvoeren van een definitieve en integrale opgraving op een later tijdstip. De RAAP-onderzoekers dateren de vindplaats van LR21 in de Bronstijd of IJzertijd en die van LR27 in de IJzertijd of Romeinse periode. Mochten beide vindplaatsen uit de IJzertijd stammen, dan zou er mogelijk een verband tussen beide kunnen bestaan. In dat geval zou er bovendien een verband geweest kunnen zijn met de IJzertijdbewoning van de nabijgelegen en in paragraaf 2.2 vermelde opgraving LR24.

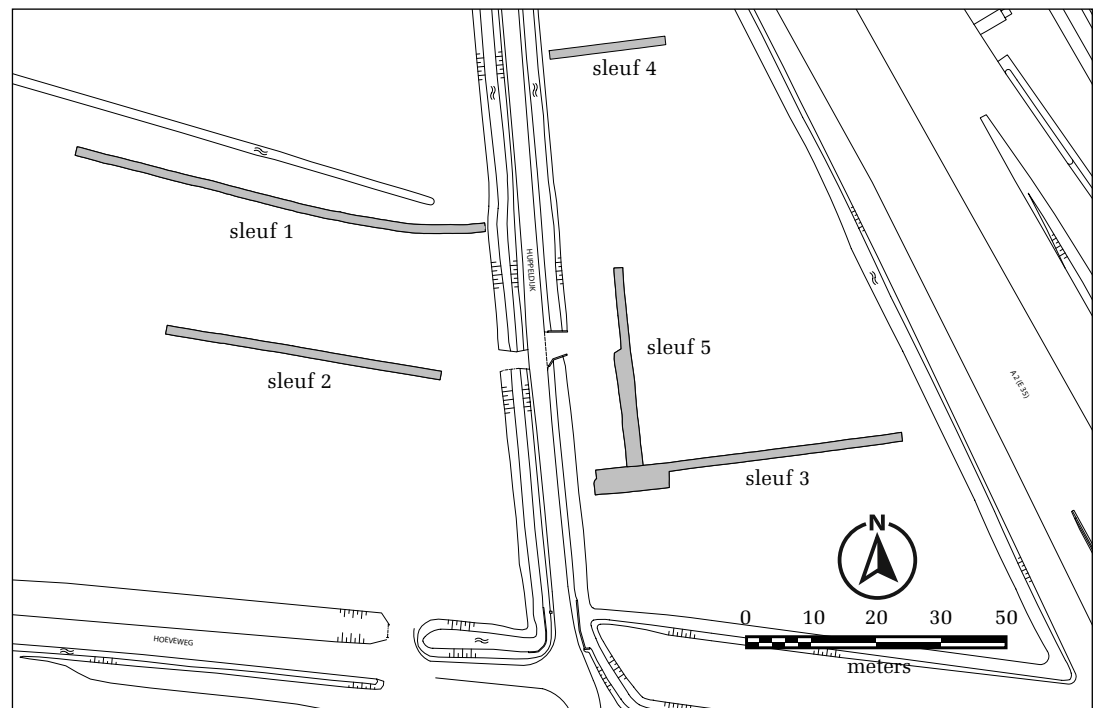
3.2 Methode van proefonderzoek

LR21

Het proefonderzoek LR21 bestond uit het aanleggen van vijf sleuven van 2 of 4 m breedte (zie afb. 6). De eerste twee sleuven waren gesitueerd

op het westelijke perceel. In de noordoost-hoek hiervan werden in boring 87 vier archeologische indicatoren aangetroffen. De onderzoekers meenden in deze boring een grondspoor aangeboord te hebben. Sleuf 1 was daarom gesitueerd in de directe omgeving van deze boring. Het eerste vlak bevond zich op een diepte van 1,05 tot 1,20 m onder maaiveld. Er werden echter geen grondsporen aangetroffen op dit vlak. Wel werd er op een diepte van 80 cm tot 1,1 m onder maaiveld een zanderige kleilaag met houtskoolspikkels en kleine aardewerkfragmenten aangetroffen. Vlak 1 bevond zich grotendeels in deze zanderige kleilaag. De vondsten werden in segmenten van twee meter verzameld. Vervolgens werd er een tweede vlak aangelegd op een diepte van 1,45 tot 1,7 m onder maaiveld. Dit vlak diende om te controleren of er zich onder de zanderige kleilaag met de vondsten sporen bevonden. Dit bleek niet het geval. Vervolgens werd de verticale bodemopbouw gedocumenteerd. Aangezien het gehele perceel eenzelfde bodemopbouw vertoonde, werd er slechts een kleine sectie van het zuidelijke profiel van de sleuf gedocumenteerd. Vervolgens werd er een tweede sleuf aangelegd op dit perceel. Het vlak hiervan bevond zich op een diepte van 75 cm tot 1,1 m onder maaiveld. Ook deze bevatte geen grondsporen, maar leverde wel weer de zanderige kleilaag met vondstmateriaal op. Vervolgens werden er drie sleuven aangelegd op het perceel ten oosten van de Huppeldijk. Aan de westzijde van sleuf 3 werd op vlak 1 een niet te dateren paalkuil aangetroffen. Gezien de hoge ligging ervan (ca. 70 cm onder maaiveld) lijkt een datering in de IJzertijd of Romeinse periode weinig

afb. 6
Sleuvenoverzicht van LR21.

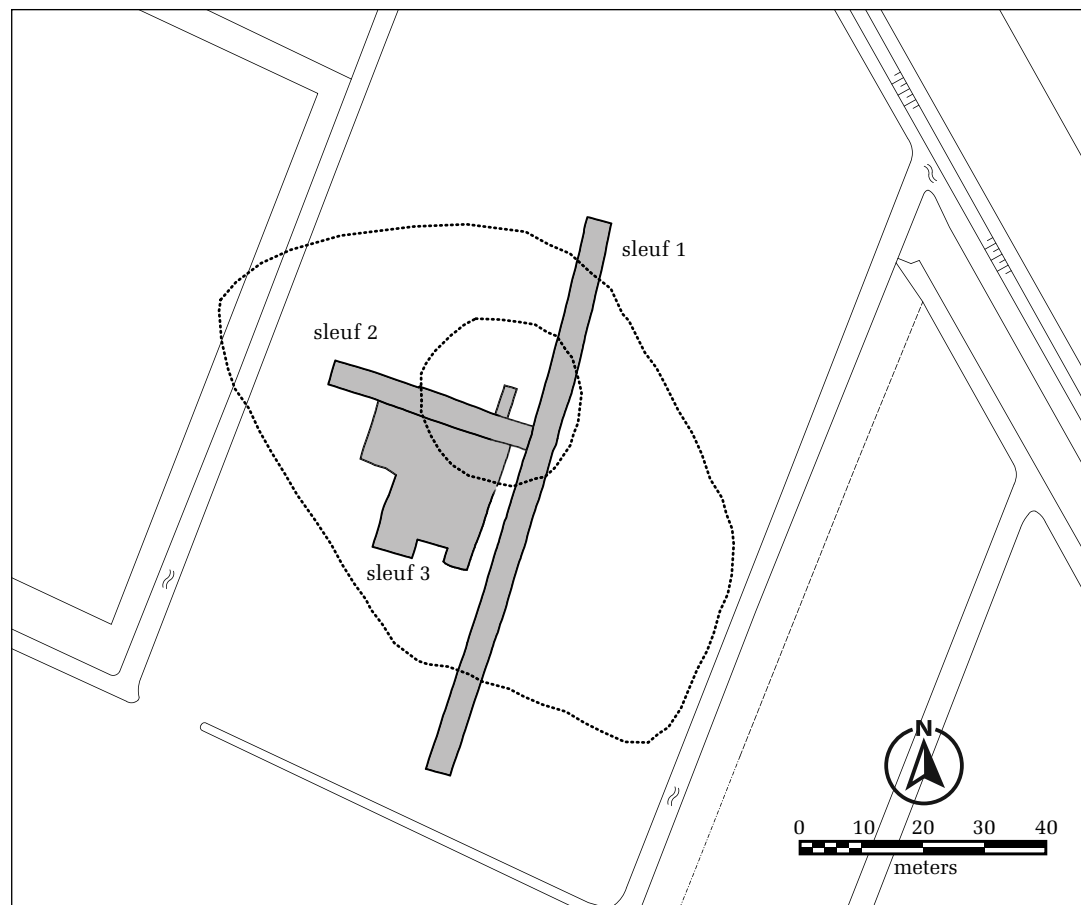

aannemelijk. Vanwege de vondst van de paalkuil werd in eerste instantie het vlak in sleuf 3 hoger aangelegd. Vervolgens werd de sleuf over een lengte van 17 m uitgebreid met een zone van 4 m breed. Deze uitbreiding diende om te onderzoeken of er ten zuiden van de paalkuil nog overige sporen te vinden waren. Dit bleek niet het geval. Vervolgens werd er in deze sleuf een tweede vlak aangelegd op een diepte van 1,05 m tot 1,30 m onder maaiveld. Er werden geen grondsporen aangetroffen. De zanderige kleilaag met vondstmateriaal uit sleuf 1 en 2 werd wederom aangetroffen, maar bevatte geen zand en/of vondsten. Er werd een kleine sectie van het zuidelijke profiel gedocumenteerd. Vervolgens werd er aan de noordzijde van het perceel een vierde sleuf aangelegd (sleuf 4). Het vlak hiervan bevond zich op een diepte van 1 tot 1,2 m. Er werden geen grondsporen aangetroffen. Als laatste werd er tussen sleuf 3 en sleuf 4 een 4 m brede sleuf aangelegd (sleuf 5). Deze diende om te onderzoeken of er ten noorden van de paalkuil uit sleuf 3 nog bijbehorende sporen aanwezig waren. Dit bleek niet zo te zijn. Er werd daarom geen tweede vlak meer aangelegd in deze sleuf.

LR27

Het proefonderzoek LR27 werd begonnen met het aanleggen van een 4 m brede en ca. 90 m

lange, noord-zuid georiënteerde sleuf (sleuf 1) (afb. 7). Deze sleuf begon ten noorden van de zone die de RAAP-onderzoekers aanmerkten als de mogelijke periferie van de nederzetting. Vervolgens doorsneed de sleuf de kleine nederzettingsskern, om vervolgens via de zuidelijke periferie uit te monden in de brede restgeul ten zuiden van de nederzetting. Het vlak ligt op een diepte van 50 á 60 cm onder maaiveld. Aangezien de sleuf afgezien van de noordelijke rand van de restgeul geen sporen opleverde, werd er een tweede, 4 meter brede sleuf haaks op sleuf 1 aangelegd (sleuf 2). Deze dwarssleuf doorsneed de nederzettingsskern en leverde enkele sporen en een concentratie fosfaat op. Vervolgens werd besloten de dwarssleuf uit te breiden in zuidelijke richting (sleuf 3). Er werd een klein aantal sporen aangetroffen, dat in ruimtelijk opzicht duidelijk begrensd was. Gezien de kleine hoeveelheid sporen alsmede de zeer slechte conserveringstoestand, werd besloten alle sporen gedurende dit onderzoek af te werken. Als laatste werd het profiel over het noordelijke deel van de restgeul gedocumenteerd. Het zuidelijke deel van de geul - gelegen op een ander perceel - werd tijdens dit proefonderzoek niet onderzocht. Er werd tijdens dit onderzoek één grondmonster genomen, afkomstig uit een vermoedelijke afvalkuil.

afb. 7

Sleuvenoverzicht van LR27. Tevens zijn de grenzen van de nederzettingsskern en -periferie uit het RAAP-rapport (Jansen 2001, figuur 2) aangegeven.

4 De bodemopbouw

LR21

In sleuf 1 en in sleuf 3 werd een sectie van het profiel gedocumenteerd (zie afb. 8 en 9). Volgens het RAAP-rapport lag de sectie van sleuf 1 op de crevasserug, in sleuf 3 bevond deze zich in de komafzettingen ten oosten van deze rug. Van het perceel op de crevasserug ligt het maaiveld op een hoogte van 0,2 tot 0,5 m+NAP. Het hoogste deel hiervan bevindt zich in de eerste 40m ten westen van de dijk (0,4 tot 0,5 m+NAP), om vervolgens in westelijke richting af te lopen tot 0,2 m+NAP. De bouwvoor is zo'n 25cm dik. Hieronder bevindt zich een ca. 15 cm dikke donker grijze, zware kleilaag. Dit is waarschijnlijk de laklaag die de RAAP-onderzoekers bovenop de crevasse-afzettingen waarnamen. Hieronder bevindt zich een 40 cm dikke bruine kleilaag. Deze kleilaag bevat geen archeologische indicatoren als scherven of houtskool. Hieronder bevindt zich een 25 tot 30cm dikke zanderige kleilaag, gelegen tussen de 80 cm en 1,1 m onder maaiveld. In deze kleilaag bevinden zich enkele zandlaagjes. Dit is bovendien de laag waarin de kleine aardewerkfragmentjes en houtskoolspikkels werden aangetroffen. Deze laag moet dezelfde zijn als 'de schone, zandige klei', die de RAAP-onderzoekers in hun rapport vermelden (Jansen 2000, 18). Ook de diepte van de bovenkant van de aangetroffen kleilaag komt overeen met de diepte die de RAAP-onderzoekers vermelden (80 cm onder maaiveld). Onder deze kleilaag bevindt zich een ca. 5 cm dikke zandlaag. Hieronder bevinden zich vijf kleilagen, die enige verschillen vertonen in kleur, sedimentgrootte en humeuze component. De kleilagen hebben een gezamenlijke dikte van ca. 60 cm.

Hieronder - op een diepte van 1,7 m onder maaiveld, wat neerkomt op ca. 1,3 m-NAP - begint het onderliggende veenpakket.

Van de bodem op het oostelijke perceel vertoont de opbouw enkele kleine afwijkingen (afb. 8). Het maaiveld van de westelijke helft van het perceel bevindt zich op een hoogte van 0,4 tot 0,55 m+NAP. In de oostelijke helft loopt de maaiveldhoogte af tot 0,1 m+NAP. De bouwvoor is zo'n 30 cm dik. Hieronder bevindt zich een 10cm dikke, schone, bruigrijze kleilaag die op het westelijke perceel niet werd aangetroffen. Hieronder bevindt zich de donker grijze laklaag, die hier zo'n 25 cm lager ligt dan op het westelijke perceel. Daaronder werd een ca. 35 cm dik pakket van grijsbruine klei met enkele houtskoolspikkels aangetroffen. Alhoewel deze laag geen aardewerkfragmenten opleverde en ook geen zandbaantjes bevatte, moet deze laag dezelfde zijn als de zanderige vondstlaag van het westelijke perceel. Hieronder bevinden zich drie verschillende kleilagen. Op een diepte van 1,35 m onder maaiveld (ca. 1,05 m-NAP) bevindt zich de bovenzijde van het veenpakket. Deze ligt hiermee ca. 25 cm hoger dan op het westelijke perceel. Dit hoogteverschil van het veenpakket lijkt het gevolg te zijn van een verschil in inklinking. Op het westelijke perceel is het kleipakket op het veen ca. 1,7 m dik, terwijl deze op het oostelijke perceel 1,35 m bedraagt. Door het dikkere kleipakket op het westelijke perceel is het veenpakket meer ingeklonken. Dit verklaart tevens het feit, dat de (zanderige)kleilaag met de vondsten op het oostelijke perceel (dus naast de crevasserug) zich thans ca. 20 cm hoger bevindt dan op het westelijke perceel (dus op de crevasse-rug).

afb. 8 (linker kolom)
Twee profielsecties van LR21. De linkerprofielsectie is afkomstig uit sleuf 1, gelegen op het westelijke perceel. De kleilaag met de vondsten is zanderig en bevat enkele houtskoolspikkels. De rechter profielsectie is afkomstig uit sleuf 3, gelegen op het oostelijke perceel. De kleilaag met de vondsten bevat hier geen zand meer, slechts een enkele houtskoolspikkel en is dikker dan in sleuf 1. Deze profielsectie bevindt zich dan ook verder weg van de crevasse die verantwoordelijk is voor de depositie ervan. datering.

Legenda:

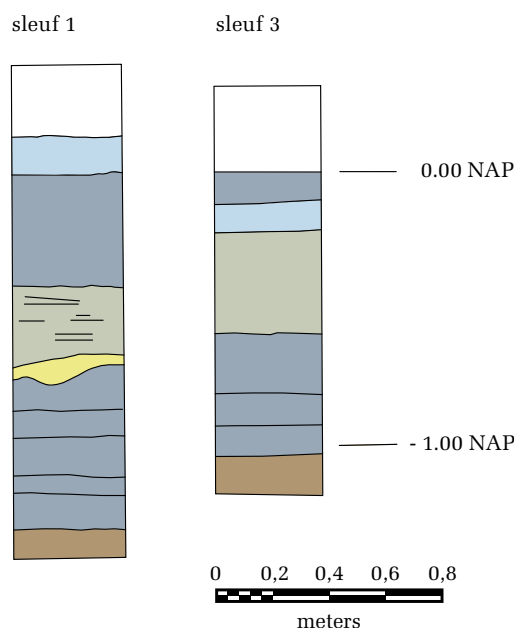
 laklaag

 klei

 zand

 (zanderige) kleilaag met vondsten

 veen

LR27

Het maaiveld van het onderzoeksperceel van LR27 bevindt zich tussen de 0,6 en 0,8 m+NAP. Afgezien van een profiel over het noordelijke deel van de restgeul ten zuiden van de vindplaats, is er geen profiel aangelegd voor de bestudering van de bodemopbouw van het onderzoeksterrein. De vlakken in de drie sleuven lagen in een pakket oerrijke, grijsbruine klei (oeverafzettingen). In het profiel over de restgeul

was te zien, dat de onderkant van dit kleipakket zich bevindt op een diepte van ca. 1m onder maaiveld. Hieronder bevindt zich een 30 tot 40 cm dikke laag van blauwgrijze, zeer zware klei. Dit is de bovenste laag van de komafzettingen, die de ondergrond van dit perceel vormen. Hieronder werden nog twee kleilagen waargenomen, waarvan de onderste enigszins humeus was. De bovenkant van het veen werd in het profiel niet waargenomen en moet zich meer dan 2 m onder maaiveld bevinden.

Van de 60 á 70 m brede restgeul ten zuiden van de vindplaats werd in het profiel de noordelijke 15 m waargenomen. Op het diepste waargenomen punt had de geul een diepte van 2 m onder maaiveld. Volgens de RAAP-boringen heeft de geul een maximale diepte van meer dan 7 m onder maaiveld. In het profiel bestond de vulling van de geul uit minstens zes verschillende kleilagen, al dan niet met zand vermengd. Er kwam geen enkele archeologische indicator uit de vulling van de geul. Het is daarom weinig aannemelijk, dat de geul open heeft gelegen ten tijde van de bewoning van de vindplaats van LR27, dat wil zeggen rond de overgang van de midden IJzertijd naar de late IJzertijd. Vooralsnog kan een gelijktijdige datering van nederzetting en geul echter niet met absolute zekerheid worden uitgesloten, aangezien er zich op een dieper niveau in de geul een vondstrijke laag zou kunnen bevinden. Ook is het mogelijk, dat de afstand tussen nederzetting en geul (25 m) te groot was om bij voorbeeld scherven in de geul te doen belanden. Vermoedelijk echter moet de geul na de overgang van de midden naar de late IJzertijd worden gedateerd; mogelijk betreft het de hoofdgeul uit de Romeinse periode.

afb. 9 (linker kolom)

Dia van profielsectie uit sleuf 1 (zie ook afb. 8, links). Van boven naar beneden zijn zichtbaar:

- bouwvoor
(niet ingekrast);
- donkergrijze laklaag
(niet ingekrast);
- schone bruine kleilaag;
- zanderige grijsbruine kleilaag met houtskoolspikkels
(en enkele scherven; niet op foto);
- zandlaag;
- grijze zware kleilaag;
- enigszins humeuze, bruingrijze kleilaag;
- humeuze donkergrijze zware kleilaag.

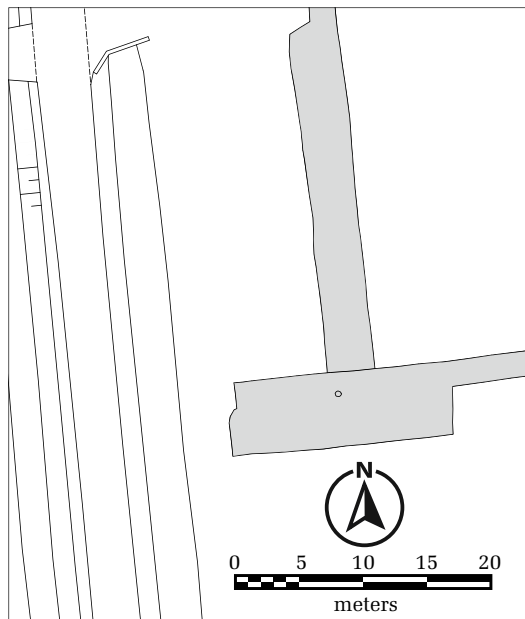
5 De sporen

5.1 LR21

Tijdens het proefonderzoek LR21 werd slechts één spoor aangetroffen, namelijk in sleuf 3 (zie afb. 10 en 11). Dit spoor lag op het oostelijke perceel, waarop tot voor kort een boerderij uit de jaren '40 van de twintigste eeuw heeft gestaan. Het spoor betreft een ronde kuil met een diameter van 50 cm en een diepte van 30 cm onder vlakniveau. Alhoewel er geen paalkern of houtafdruk zichtbaar was, zou het spoor mogelijk een paalkuil geweest kunnen zijn. In de omgeving van dit spoor werden echter geen overige sporen aangetroffen. Er zijn geen vondsten afkomstig uit de vulling van het spoor, waardoor

afb. 10

Alle-sporenkaart van LR21. Er werd slechts één spoor aangetroffen, in sleuf 3. Vanwege de hoge ligging ervan, lijkt deze niet uit de IJzertijd te dateren. Gezien het ontbreken van middeleeuwse sporen op beide onderzochte percelen zal de aangetroffen (paal?)kuil waarschijnlijk postmiddeleeuws gedateerd moeten worden.

afb. 11.

Sleuf 3 van proefonderzoek LR21, gezien vanuit het westen. Op de achtergrond is de Rijksweg A2 zichtbaar, op de voorgrond de Huppeldijk.

de ouderdom ervan niet bekend is. Vanwege de hoge ligging direct onder de bouwvoor lijkt een datering in de late IJzertijd of Romeinse periode niet aannemelijk. Gezien het ontbreken van middeleeuwse sporen op de onderzochte percelen, lijkt het bovendien niet aannemelijk dat het spoor in deze periode geplaatst moet worden. Daarom is een relatie met de twintigste-eeuwse boerderij, die op dit perceel heeft gestaan, het meest aannemelijk.

5.2 LR27

Het onderzoek LR27 leverde afgezien van vier subrecente greppels en de ongedateerde restgeul 28 overige grondverkleuringen op (zie afb. 12). Hiervan waren er negen zeer vaag, ondiep of zeer afwijkend van structuur en kleur. Vandaar dat deze negen verkleuringen niet tot de archeologische sporen gerekend mogen worden. Van deze negen onduidelijke grondverkleuringen bevond het merendeel zich langs de zuidelijke rand van de vindplaats. De overige negentien verschijnselen mogen wel als archeologisch spoor worden betiteld. Hiervan bestonden er zestien uit kleine, min of meer ronde kuilen. Waarschijnlijk moet het merendeel hiervan als paalkuil geïnterpreteerd worden. De diameter van deze paalkuilen op vlakniveau lag tussen de 20 en 50 cm. De diepte van de paalkuilen lag tussen de 8 en de 28 cm onder vlakniveau, wat neerkomt op een diepte van ca. 50 tot 70 cm onder huidig maaiveld. Vier paalkuilen lagen vlak naast elkaar en leken te liggen in een grote kuil, mogelijk een wandgreppel. Van de zestien paalkuilen bevatte er slechts één een aardewerkscherf. De helft van de paalkuilen had

afb. 12
Alle-sporenkaart van LR27, gecombineerd met de grenzen van de nederzettingenkern en -periferie van het RAAP-onderzoek. De sporen dateren uit de periode van de overgang van de midden IJzertijd naar de late IJzertijd. De sporen waren slecht geconserveerd en waarschijnlijk werden slechts van de diepere sporen nog restanten aangetroffen. Het is niet mogelijk op basis van de paalkuilen en de twee mogelijke wandgreppelfragmenten een deel van een huisplattegrond te reconstrueren. De restgeul aan de zuidzijde van de vindplaats heeft een onbekende datering.

- Legenda:**
- afvalkuil
 - (wand?) greppels
 - paalkuilen
 - fosfaatconcentratie
 - restgeul
 - subrecente greppels
 - onduidelijke verkleuringen

afb. 13

Eén van de twee mogelijk wandgreppels van LR27 (spoor 01, sleuf 2) en twee paalkuilen daarnaast (spoor 02 en 04). Gezien vanuit het noorden.

afb. 14 (rechtsboven)

Afvalkuil van LR27 (spoor 09, sleuf 3). De kuil wordt versneden door een postmiddeleeuwse greppel. Uit de kuil zijn 39 scherven afkomstig, waaronder scherven met zgn. Wulstindrukken en een randfragment met dicht op elkaar geplaatste (kartelachtige) indrukken (zie afb. 15 en 16). Deze scherven dateren uit de overgang van de midden naar de late IJzertijd. Tevens werden er zes botfragmenten en een stuk verbrande huttenleem aangetroffen in de kuil.

afb. 15

(LR27, vondstnr. 11) Randfragment met dicht op elkaar geplaatste (kartelachtige) indrukken, zowel bovenop alsook aan de zijkant. De scherf is afkomstig uit de afvalkuil en dateert uit overgang van de midden naar de late IJzertijd. Het randfragment meet ca. 8,2 x 5,3cm.

een vulling met archeologische vervuiling als houtskool, fosfaat en/of verbrande huttenleem. Het is niet mogelijk op basis van de paalkuilen een (deel van een) gebouwplattegrond te reconstrueren. Waarschijnlijk waren slechts van de diepere paalkuilen restanten bewaard. Er konden geen versnijdingen worden waargenomen tussen de sporen. Het is echter twijfelachtig of op basis van dit gegeven geconcludeerd mag worden, dat er slechts één bewoningsfase is geweest. Het feit dat de helft van de paalkuilen een vervuilde vulling had, pleit namelijk juist voor de veronderstelling dat er minstens twee bewoningsfasen zijn geweest.

Afgezien van de paalkuilen werden er nog drie overige sporen aangetroffen, te weten twee langwerpige sporen en een kuil. De twee langwerpige sporen bevonden zich aan de oostzijde van de vindplaats en hadden beide een zelfde noord-zuid oriëntatie. Het noordelijke spoor had een lengte van 4,5 m, een breedte van ca. 50 cm en een diepte van ca. 25 cm onder vlakniveau (afb. 13). De vulling bestond uit drie afzonderlijke kleilagen, waaruit twee wandscherven en twee kleine botfragmenten kwamen. Er waren geen aanwijzingen dat er in dit langwerpige spoor palen hebben gestaan. Vandaar dat het niet duidelijk is of dit spoor als wandgreppel ge-

interpreteerd mag worden. Opvallend waren de drie mogelijke paalkuilen direct ten westen van het langwerpige spoor. Hiervan waren er twee zo'n 25 cm diep, terwijl de derde erg vaag was. Mogelijk hebben de paalkuilen en het langwerpige spoor behoord tot dezelfde structuur. Het tweede langwerpige spoor bevond zich direct ten zuidwesten van de hierboven vermelde langwerpige kuil. Dit spoor had een lengte van ca. 8m, een breedte van 30 tot 45 cm en een diepte van 10 tot 25 cm onder vlakniveau. Een opvallend kenmerk was de kromming die het spoor vertoonde. De vulling bestond uit een homogeen pakket bruingrijs gevlekte klei, waaruit drie aardewerkscherven, twee fragmenten bot en enkele zeer kleine fragmentjes houtskool afkomstig zijn. Ook voor dit spoor geldt, dat in de coupe geen aanwijzingen te vinden waren, dat er ooit palen in hebben gestaan. Het laatste spoor dat hier vermeld dient te worden, was een grote, onregelmatig gevormde kuil direct ten westen van het grootste langwerpige spoor (afb. 14). De kuil werd versneden door een subrecente greppel. Waarschijnlijk behoorde het spoor ten wes-

ten van deze subrecente greppel eveneens tot de kuil. De kuil mat in dat geval 2,5 bij 3,3 m en had een maximale diepte van 35 cm onder vlakniveau. Uit de vulling kwamen 39 aardewerkscherven, zes botfragmenten en enkele brokjes verbrande huttenleem. Onder de scherven bevinden zich vijf wandfragmenten (vermoedelijk van drie verschillende potten) met zogenaamde Wulst-indrukken (zie paragraaf 6.1 en afb. 15 en 16). Vanwege de relatief grote hoeveelheid materiaal kan de kuil als afvalkuil worden geïnterpreteerd.

Bij het RAAP-booronderzoek op het perceel van LR27 werd in boringen onder meer fosfaat aangetroffen. Fosfaat is een stof die neerslaat uit menselijke en dierlijke urine en duidt dientengevolge veelal op bewoning. Bij het proefonderzoek werd ten noorden van de spoorconcentratie een grote fosfaatvlek aangetroffen. Opvallend genoeg bevindt er zich in de fosfaatvlek slechts één vage grondverkleuring, die niet als spoor geïnterpreteerd leek te mogen worden. Er lijkt dan ook geen relatie te zijn tussen de sporen en de fosfaatvlek.

afb. 16

(LR27, vondstnr. 11)
Wandfragment met zgn.
Wulst-indrukken. De
scherf is afkomstig uit
de afvalkuil en dateert
uit de overgang van de
midden naar de late
Ijzertijd. Het wand-
fragment meet ca. 6,3 x
5,9cm.

afb. 17

Tekeningen naar de
wandfragmenten door
E. Taayke.

LR27 vondstnr.11

6 De vondsten

6.1 Het aardewerk

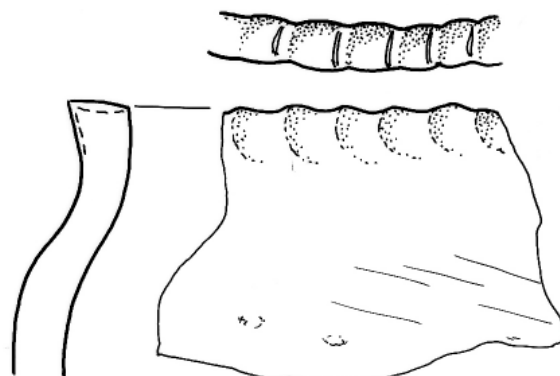
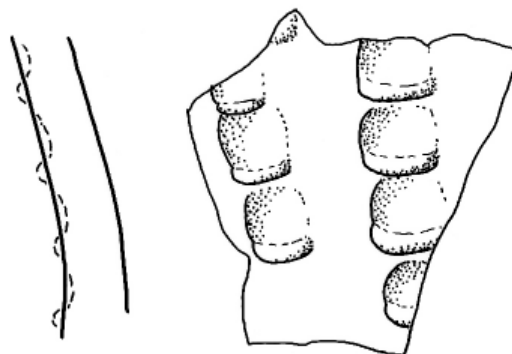
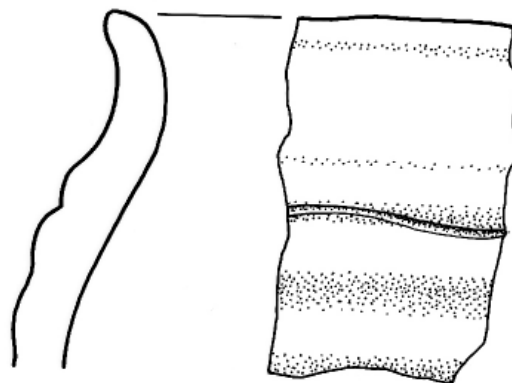
Het aardewerk van beide proefonderzoeken is onderzocht door E. Taayke (Buro Potgruis). De nu volgende alinea is een samenvatting van zijn (ongepubliceerde) rapport (Taayke 2002a).

LR21

Het proefonderzoek LR21 leverde 48 kleine fragmenten handgevormd aardewerk op met een totaal gewicht van 268 gram. Alle scherven waren afkomstig uit de zanderige kleilaag op een diepte van ca. 80 cm tot 1,1 m onder huidig maaiveld in sleuf 1 en 2. Deze beide sleuven liggen ten westen van de Huppeldijk. Uit de sleuven 3, 4 en 5 - gelegen ten oosten van de Huppeldijk - zijn geen scherven aardewerk afkomstig. De 48 scherven zijn overwegend gemagerd met tamelijk fijn potgruis en zijn van een enigszins zacht baksel. Slechts in enkele gevallen is hier organische magering aan toegevoegd. Scherven met enkel organische magering zijn zeer zeldzaam. De kleur van de scherven varieert van oranje tot grijsbruin. Er werden geen scherven met glad oppervlak gevonden en slechts twee scherven waren besmeten. De twee aangetroffen randfragmenten vertonen een eenvoudige, onverdikte rand en een licht concave hals. Een wandscherf is versierd met zogenaamde Wulst-indrukken, die mogelijk duiden op invloed van de Broekpolder II-stijl. Een ander wandfragment is versierd met twee kruisende lijnen. De randfragmenten dateren van de periode rond de overgang van de midden naar de late IJzertijd, terwijl de versierde wandfragmenten eerder in de late IJzertijd geplaatst dienen te worden. De enkel organisch gemagerde scherven zouden uit de Romeinse periode kunnen dateren, doch kunnen niet met zekerheid aan deze periode worden toegeschreven. Alle tijdens LR21 aangetroffen scherven zijn op de breuk licht afgerond, hetgeen - net als het geringe formaat - duidt op erosie van de scherven. Dit versterkt de indruk dat ze van elders afkomstig zijn en door een crevasse zijn verspoeld.

LR27

Tijdens proefonderzoek LR27 werden in totaal 69 fragmenten handgevormd aardewerk met een totaal gewicht van 1,7 kg gevonden. Hier van zijn 28 fragmenten gedeeltelijk of een enkele maal uitsluitend met organisch materiaal gemagerd. De meerderheid van de scherven is verschaald met tamelijk fijn potgruis. Tien scherven hebben een geglad oppervlak; van de overige scherven is het oppervlak mat. De weinige randfragmenten tonen een korte, uitgebogen hals met een eenvoudige rand. Twee afge-

platte randen zijn bovenop van dicht opeengeplaatste (kartel-achtige) indrukken voorzien. Bovendien vertoont één van deze twee randen daarnaast indrukken aan de zijkant (afb. 15). Er werden acht besmeten wandfragmenten gevonden. Er werden in een (afval?)kuil vijf wandfragmenten met een versiering van zogenaamde Wulst-indrukken aangetroffen (zie afb. 16). Deze indrukken zijn op een rij, gepaard of onregelmatig aangebracht. Vermoedelijk zijn de fragmenten afkomstig van drie verschillende potten. Op basis van deze versieringstechniek is een relatie met de Broekpolder II-stijl aanneemelijk. Een opvallende scherf is een dikwandig, zeer zacht gebakken randfragment. De scherf is vaalgeel van kleur en organisch gemagerd. Vermoedelijk behoort de scherf tot de categorie van het kustaardewerk en maakte hij onderdeel uit van een zogenaamde zoutcontainer. Het handgevormde aardewerk moet worden gedateerd aan het einde van de midden IJzertijd tot het begin van de late IJzertijd. De enige uitzondering wordt gevormd door een met kleine fragmenten graniet gemagerde scherf uit de bouwvoor. Deze moet waarschijnlijk worden toegeschreven aan een (proto-)kogelpot uit de periode 600-900 na Christus.

6.2 Overig

De zanderige kleilaag van LR21 leverde in totaal 24 zeer kleine fragmentjes bot op. Hiervan zijn 21 fragmenten afkomstig uit sleuf 1 en drie frag-

menten uit sleuf 2. Gezien de grootte en de staat van deze botfragmenten, alsmede het ontbreken van een duidelijke archeologische context, lijkt het weinig zinvol het botmateriaal te laten bestuderen door een specialist. In de zanderige kleilaag werden geen overige vondstcategorieën aangetroffen. Op het perceel ten oosten van de Huppeldijk werd op maaiveldniveau wel een aanzienlijke concentratie materiaal uit de dertiende tot en met twintigste eeuw aangetroffen. Waarschijnlijk is dit materiaal hier terechtgekomen als gevolg van de bemesting van het perceel.

Op het perceel van LR27 werd op maaiveldniveau een hoeveelheid achttiende-, negentiende- en twintigste-eeuws materiaal aangetroffen, waaronder tien metalen voorwerpen. Er werden tijdens het proefonderzoek geen metalen voorwerpen aangetroffen, die in verband gebracht kunnen worden met de IJzertijd nederzetting. Er werden wel botfragmenten gevonden, die uit de IJzertijd dateren. In de twee langwerpige sporen en de mogelijke afvalkuil werden in totaal tien kleine botfragmenten gevonden. Gezien de zeer kleine omvang van deze vondstcategorie, alsmede de moeilijkheid bij het interpreteren van de sporen waaruit het materiaal afkomstig is, lijkt het weinig zinvol dit botmateriaal door een specialist te laten onderzoeken. Om dezelfde reden is ook het grondmonster uit de mogelijke afvalkuil niet nader onderzocht.

7 Conclusies en aanbevelingen

7.1 Conclusies

LR21

De resultaten van beide proefonderzoeken vertonen weinig overeenkomsten. Bij LR21 bleek er sprake te zijn van verspoeld materiaal, daterend uit de periode rond de overgang van de midden naar de late IJzertijd en de late IJzertijd. Het vondstmateriaal moet door een crevasse zijn gedeponneerd. Deze crevasse - ongetwijfeld een aftakking van een hoofdgeul op de stroomrug - moet één of meerdere nederzettingsterreinen uit de IJzertijd geheel of gedeeltelijk hebben geërodeerd. Nadat de crevasse van de stroomrug in het komgebied was uitgemond, nam de stroomsnelheid af en werden de meegevoerde aardewerkscherven, botfragmenten en fragmentjes houtskool gesedimenteerd tezamen met een zandige kleilaag. Aangezien al het materiaal werd aangetroffen op het perceel ten westen van de Huppeldijk, moet de kern van de crevassegeul in deze omgeving worden gezocht. De relatief zware scherven en zandkorrels bezonken als eerste en werden in de buurt van de geul gesedimenteerd. Het perceel ten oosten van de Huppeldijk bevond zich op grotere afstand van de geul, als gevolg waarvan de kleilaag geen zand of aardewerkscherven bevatte.

LR27

Op het perceel van LR27 bleek sprake te zijn van nederzettingssporen, verspreid over een oppervlakte van ca. 18 bij 18 m. De nederzettingssperiferie die de RAAP-onderzoekers meenden waar te kunnen nemen, bleek niet te bestaan. Er werden paalkuilen, een mogelijke afvalkuil en twee langwerpige sporen aangetroffen. Alhoewel het vrijwel zeker is, dat er op het onderzochte perceel bewoning is geweest, kon geen (deel van een) huisplattegrond worden gereconstrueerd. Ten noorden van de spoorconcentratie werd een grote fosfaatvlek aangetroffen. Waarschijnlijk is er sprake van een kortstondige en zeer kleine nederzetting, mogelijk bestaande uit slechts één boerderij, al dan niet vergezeld van één of meerdere bijgebouwen. Het feit dat de helft van de paalkuilen een vervuilde vulling heeft, moet betekenen dat er minstens twee bouwfasen zijn geweest. Op basis van het aardewerk kan de bewoning worden gedateerd in de periode rond de

overgang van de midden naar de late IJzertijd. Alhoewel beide proefonderzoeken materiaal uit de late IJzertijd hebben opgeleverd, lijkt de bewoning van LR27 in tijd vooraf te gaan aan die van LR21. Bij het nabijgelegen proefonderzoek LR24 (Van der Kamp, 2003c) werden in een verlandde crevassegeul - afgezien van late IJzertijd en vroeg-Romeins materiaal - ook scherven gevonden, die voor wat betreft datering overeenkomen met die van LR27. Dit materiaal is echter verspoeld, zodat de herkomstlocatie vooralsnog niet nader bepaald kan worden. Mogelijk is het deze crevasse, die verantwoordelijk is voor de sedimentatie van het aardewerk en botmateriaal in het komgebied langs de Huppeldijk. Het aardewerk van LR21 en LR27 vertoont overeenkomsten met het aardewerk van de zogenaamde Broekpolder II-stijl, een aardewerkstijl die in gebruik was in het Zuid-Hollandse kustgebied in de late IJzertijd. Deze oriëntatie van de late IJzertijd-bewoners in het Leidsche Rijngebied op het westelijke kustgebied was reeds eerder aangetoond voor een nederzetting die in Vleuten werd opgegraven.

7.2 Aanbevelingen voor vervolgonderzoek

Voor LR21 kan worden geconcludeerd, dat vervolgonderzoek op de twee percelen langs de Hogeweide niet zinvol is. Afgezien van mogelijke overblijfselen van een crevassegeul, kunnen er geen archeologische sporen worden verwacht. Het nader onderzoeken van de zanderige kleilaag met de vondsten zal weinig nieuwe informatie opleveren, mede doordat de herkomst van dit verspoelde materiaal niet bekend is. Ook de nederzettingssporen op het terrein van LR27 behoeven geen nader onderzoek. Tijdens het proefonderzoek werd een sporenconcentratie aangetroffen, die aan alle zijden was begrensd. Alle aangetroffen sporen werden tijdens het proefonderzoek afgewerkt. Een groot deel van de sporen bleek in een slechte conserveringstoestand te verkeren en vermoedelijk werden slechts van de diepere sporen nog restanten aangetroffen. In de toekomst zal er wel nader onderzoek gedaan moeten worden naar de brede restgeul, die zich ten zuiden van de nederzetting bevindt. De begin- en einddatering van deze geul is niet bekend. Vooralsnog is het het meest aannemelijk, dat de geul actief was in onder meer de late IJzertijd en Romeinse periode en dat de crevassegeul/-geulen van LR24 en LR21 een aftakking van deze hoofdgeul was/waren.

Vondsten en documentatie

De veldtekeningen en de overige administratie van het proefonderzoek zijn in het bezit van de Sectie Cultuurhistorie van de gemeente Utrecht en bevinden zich tijdelijk in de archeologische dependance in de Leidsche Rijn, 't Zand 4a te Utrecht. Te zijner tijd zullen deze worden overgebracht naar het pand aan de Zwaansteeg 11 te Utrecht. De metaalvondsten zijn opgeslagen in het pand aan de Zwaansteeg. Al het overige vondstmateriaal is tijdelijk opgeslagen in de dependance, maar zal te zijner tijd worden overgebracht naar het centrale archeologische depot van de gemeente Utrecht, gevestigd in Fort Rhijnauwen, Rhijnauwenselaan 3 te Bunnik.

Literatuur

Haarhuis, H.F.A. en E.P. Graafstal, *Vleuten-Harmelen. Een archeologische kartering, inventarisatie en waardering*, RAAP-rapport 80 Amsterdam 1993

Heeringen, R.M. van, *The Iron Age in the Western Netherlands*. Amsterdam en Amersfoort 1992 (dissertatie VU)

Jansen, B., *Rijksweg A2. Leidsche Rijn (km 56.6 tot 59.7). Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie*, RAAP-rapport 604 Amsterdam 2000

Jansen, B., *Rijksweg A2. Leidsche Rijn (km 59.7 tot 62.5). Een Aanvullende Archeologische Inventarisatie*, RAAP-rapport 668 Amsterdam 2001

(a) Kamp, J.S. van der, *Wonen aan het water. Archeologisch onderzoek naar twee laatmiddeleeuwse nederzettingen langs de restgeul van de Oude Rijn*, Archeologische basisrapportage (nog te verschijnen) Utrecht 2003

(b) Kamp, J.S. van der, *Laatmiddeleeuwse bewoning langs de Hogeweide. Archeologisch proefonderzoek i.v.m. verlegging Rijksweg A2*, Archeologische basisrapportage (nog te verschijnen) Utrecht 2003

(c) Kamp, J.S. van der, *Archeologisch proefonderzoek Sportpark Terweide. Inheems-Romeinse bewoning uit de eerste eeuw na Christus ten noorden van de Limes* Archeologische basisrapportage 2 Utrecht 2003

(d) Kamp, J.S. van der, *Middeleeuwse bewoning langs de snelweg. Archeologisch proefonderzoek i.v.m. verlegging Rijksweg A2*, Archeologische basisrapportage (nog te verschijnen) Utrecht 2003

(a) Taayke, E., (ongepubliceerd.) *Het handgemaakte aardewerk van LR21, LR24 en LR27* Groningen 2002

(b) Taayke, E., (ongepubliceerd) *Het handgemaakte aardewerk van Vleuten-Wilhelminalaan* Groningen 2002

(c) Taayke, E., (ongepubliceerd) *Handgemaakt aardewerk Stroomweg De Tol* Groningen 2002

Colofon

Dit rapport is uitgegeven door:

DSO Stedenbouw en Monumenten
gemeente Utrecht ©2004

Redactie:

H.L. Wynia

Eindredactie:

R. de Kam

Vormgeving:

CAD-unit DSO Stedenbouw en Monumenten

Voor verdere informatie:

DSO Stedenbouw en Monumenten

Cultuurhistorie

Zwaansteeg 11

3511 VG Utrecht

Telefoon 030 286 3990

Basisrapportage archeologie 4

Twée ijsertijdvindplaatsen langs de snelweg

Gemeente Utrecht
DSO Stedenbouw & Monumenten

Cultuurhistorie
Zwaansteeg 11
3511 VG Utrecht

Postbus 8015
3503 RA Utrecht
Telefoon 030 286 3990

Basisrapportage archeologie 4: Twée ijsertijdvindplaatsen langs de snelweg